

Tisztelt Képviselő Úr, Polgármester Úr!

Kedves Vendégeink, kedves Kollégák!

Lónyay Menyhért pályája, életműve önmagában is olyan jelentőségű, amelyről az utókornak időről időre meg kell emlékeznie. Kora, nemzedéke – melynek meghatározó tagja volt – még sokáig kínál kutatási témát tudósainknak, és hordoz örök időkre szóló tanulságot a közélet szereplőinek, a politika és a nemzet ügyei iránt érdeklődőknek.

Mádl Ferenc fontos gondolata, hogy az Akadémia nemzeti önazonosságunk szimbóluma és egyik fő forrása. De csak úgy maradhat meg identitásunk szimbólumának, hogy tudományos hitelességgel feltárja, értelmezi, megmutatja a világnak, és minden magyar számára átélhetővé teszi e nagy generáció tagjainak sorsát, cselekedeteit, élete tanulságait.

Az alapítása 200 éves évfordulójára készülő Akadémia számára kitüntetett alkalom a Lónyay-jubileum, hogy megfogalmazzuk, miért tekintünk ma is nagy tisztelettel Akadémiánk negyedik elnökére, és megvizsgáljuk, milyen tanulságokkal szolgál nekünk, a ma tudósainak, politikusainak, patriótáinak élete, életműve. S végül röviden szólhatunk arról is, hogy jelenkori munkálkodásaink során miben látjuk példaértékűnek és iránymutatónak Lónyay akadémiai tevékenységét.

Egy emlékbeszéd nem adhat teljes képet Lónyay szellemi-politikai örökségéről, de szembesíthet bennünket felelősségünkkel, amelyet emlékének megőrzése, szellemi hagyatékának ápolása jelent. Jutalmunk sem marad el azonban, mert élete, művei, gondolatai egyben páratlan szellemi és lelki munícióval vértetik fel követőit.

Különös öröm számunkra, hogy mindezt a hazai politikai és tudományos élet kiválóságainak jelenlétében, Lónyay szülőföldje és nyughelye képviselőinek, emlékezte őrzőinek kezdeményezésére velük együtt tehetjük. Ráadásul az emlékezés színtere most Lónyay tevékenységének meghatározó helyszíne, az Akadémia.

Lónyay Menyhért nemes család ivadéka. Nagylónyán született 1822. január 6-án. Itt nevelkedett művelt, okos édesanyja, Lónyay Florentina és atyja, Lónyay János, Bereg megye alispánja gyermekeként. A család 1833-ban Budára költözött, de Lónyay kötődése szülőföldjéhez haláláig megmaradt. Egyetemi tanulmányait Pesten végezte, s már 18 éves korában elnyerte a „bölcészeti tudori fokot”.

Az egyetemen töltött éveiről Lónyay így emlékezik: *„Társaimmal egy nemesebb irányt tűztünk ki magunknak. (...) Mondottuk egymásnak, hogy hasznos polgáraivá akarunk lenni a hazának, s erre kell, hogy tanuljunk, ismereteket gyűjtsünk.”*

Az egyetemen kötött barátságot Madách Imrével is, akivel egy kis irodalmi kört szerveztek, mely Lónyay lakásán tartotta üléseit. Amikor mindkettőjüket jogtudorrá avatták, a kis kör felbomlott. Madách Nógrád vármegye, Lónyay pedig Bereg vármegye közéletében tevékenykedett.

Lónyaynál fiatalabb korban tán még senki se lépett a közpályára. 19 évesen már jártas volt a megyei adminisztrációban, s mint szónok is nevet szerzett magának. Mindössze 21 éves volt, amikor 1843-ban már ott láthatjuk a képviselők sorában az alsótáblán Bereg vármegye követeként. Ezekben az években éles eszének és ambíciójának köszönhetően sikerült jó kapcsolatot kialakítania számos meghatározó politikussal. Közgazdasági megfontolásait elsősorban Széchenyi István művei inspirálták. Széchenyivel személyes kapcsolata is kialakult, sokat tanácskoztak, s Lónyay számos belföldi útjára is elkísérte a „legnagyobb

magyart”. Nem véletlenül nyerte el Széchenyi rokonszenvét, hiszen Lónyay állandóan képezte magát, lankadatlan tudásvágyával már abban a korban megvalósította az élethosszig tartó tanulás eszményét. Széchenyihez fűződő kapcsolatáról így ír: *„Több ízben beszélt velem országgyűlési dolgokról, ebédre mindig a celebritásokkal együtt hívott meg. Talán nagyobb súlyt helyez rám, mintsem valóban megérdemlem.”*

Az országgyűlés bezárása után, 1845-ben megházasodott, Kappel Emíliát, egy pesti nagykereskedő, Kappel Frigyes idősebb leányát vette feleségül, akire – s erről vers is tanúskodik – maga Petőfi is szemet vetett. Az utókorra maradt családi levelezés és visszaemlékezések a házastársak meghitt, érzelemgazdag kapcsolatáról árulkodnak.

Figyelmet érdemelnek ekkor születő barátságai is. Keleti Károly írja: *„Eötvös, Lónyay és Trefort ifjúkori barátok, hazánk fejlődő és izmosodó korszakában együtt küzdő és működő bajtársak valának. Ifjúságuk derűje ama szánalmas és szenvedésteljes, de küzdelmeiben dicső évtizedekbe esik, mikor az európai műveltség és haladás eszméi nálunk még csak néhány kiváló elmében fogantottak meg.”*

Jekelfalussy József statisztikus, közgazdász, a Magyar Tudományos Akadémia levelező, majd rendes tagja, aki 1892–1901 között az Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal igazgatója volt, hívja fel rá a figyelmet, hogy a 19. század harmincas és negyvenes éveinek reformtörekvéseit már figyelemre méltó tudományos szakirodalom támogatta. *„Nemcsak a nagy Széchenyi óriási lángesze világított ekkor, mint tűzoszlop a pusztában – írja –, hanem több európai műveltségű férfi: Dessewffy Emil, Lónyay Menyhért, Trefort Ágoston, Csengery Antal már egészen a modern tudomány magaslatáról hirdették a közgazdasági eszméket.”*

1847-ben Lónyay újból tagja az országgyűlésnek Bereg vármegye követeként. Aktív szerepet vállalt az áprilisi törvények megalkotásában is.

Szemere Bertalan 1848–49-es kormányában pénzügyminisztériumi államtitkár. A szabadságharcot követően Lónyay is külföldre menekült, és egy ideig Párizsban élt. Itt eljárt a Collège de France és nálánál szorgalmasabb hallgatója nem volt Michel Chevalier-nek, a kor egyik legnagyobb hatású tudós közgazdászának.

1850-ben kegyelemben részesült, és hazatért. Elsősorban mezőgazdasággal kezdett el foglalkozni. Több értekezést írt, amelyek 1863-ban jelentek meg – különös figyelmet érdemelnek a hitelintézetéről s a pénzügyekről írt tanulmányai. Nevezetes értekezése a *Magyarország szerepe Európa élelmezésében*. Látta, hogy a magyar gazdaság szempontjából esszenciális a különböző pénz- és hitelintézetek létrehozása. 1857-ben ő volt az egyik alapítója az Első Magyar Általános Biztosító Társaságnak, majd a Magyar Földhitelintézetnek is.

Csengery Antal mondta Lónyay Menyhértről: *„Egy ízben Dessewffy Emil gróf azt említé, hogy végre is nincs, aki ne lenne nélkülözhetetlen. Ezen themáról beszélgettem egyszer Deák Ferenczczel, aki egy darabig szemlét tartván az ország kitűnő egyéniségei fölött, így nyilatkozott: Mégis tudok egyet, aki nemzetgazdasági és pénzügyi ismereteinél fogva, ez idő szerint csakugyan pótolhatatlan volna, s ez Lónyay Menyhért.”*

1865-ben – nem kis részben az európai hadihelyzet alakulása következtében – megérték a feltételek a kiegyezésre, azaz a magyar nemzet számára előnyös unióra a Monarchián belül. Itt kezdődik Lónyay politikusi életének legismertebb s leggyümölcsözőbb korszaka. Deák Ferenc és Andrássy Gyula gazdaságpolitikai és pénzügyi szaktanácsadójaként a tárgyalásokon ráhárult a pénzügyigazgatás koncepciójának kidolgozása, az államháztartás rendszerének felvázolása, a közös és hazai pénzügyi kérdések, a költségvetési struktúra kimunkálása és az államháztartás egyensúlyának megszervezése.

Ekkori tárgyalásairól írta naplójában Lónyay: *„Nekem sikerült a tanácskozás ezen részét vezetni, az aggodalmakat eloszlatni, a jogi fogalmakat megóvni, a magyar országgyűlés hatáskörét fenntartani, a közös birodalmi érdekeket kiegyenlíteni.”* Ügyesen felkeltette a tárgyaló partner osztrák miniszterek, Beust gróf és Becke báró rokonszenvét Magyarország iránt, aminek eredményeképpen *„elfogultság nélkül tárgyalták a függő kérdéseket, a dolgok tisztázását nagyban elősegítették”*.

1867-ben megtörtént a kiegyezés, és a megalakuló Andrássy-kormány pénzügyminisztere Lónyay Menyhért lett. Meg kellett szerveznie a pénzügyminisztériumot. Gazdaságpolitikája egyértelműen a gazdaság gyors és hatékony fellendítését célozta meg. 1870. május 21-én közös pénzügyminiszterré nevezték ki, de csak rövid időre, mert a közös külügyminiszterré kinevezett Andrássy Gyulát kellett felváltania a miniszterelnöki székben. Nagy ambíciókkal kezdett a munkába, de rövidesen lemondott, mert ellenzéke egyre hevesebben vádolta korrupcióval, és a kormányán belüli vitái is kiéleződtek. A politikai indíttatású vádak nem nyertek bizonyítást, a rágalmazásokról egy levelében így írt: *„Nagyon kell az embernek szeretni a hazáját és igen kevésbé önmagát, hogy mindennek kitegye magát.”*

Erkölcsei rehabilitációját Deák Ferenc nyilatkozata jelenti, aki így nyilatkozott a lelépő miniszterelnökről: *„Ezen férfiúnak érdemeit elfeledni nem lehet, nem szabad. Nem szabad különösen ezen pillanatban, midőn eddigi állásától visszavonul – és kislelkűségnek, menthetetlen szűkkeblűségnek tartaná, ha ezen elismerés nyilvános kijelentésében gátolva érezné magát azon alaptalan gyanúsítások által, melyek személye ellen intéztettek, és gyávaságnak tartaná határozottan ki nem jelenteni, hogy ezen gyanúsításoknak soha legkisebb hitelt nem adott.”* Lónyay

naplójában így ír erről: *„Öntudatlanul követhettem el hibákat, kinél nem fordulhatnak azok elő, de soha semmi körülmények közt nem rendeltem alá a közérdeket mások vagy magam érdekének.”*

Lónyay 1860-ban lett levelező tagunk, és 1871-ben választották meg a Magyar Tudományos Akadémia elnökének, így a politika mellett egyre nagyobb figyelmet szentelt az MTA felvirágoztatásának. Az MTA elnöki tisztségét egészen 1884-ben bekövetkezett haláláig betöltötte.

Első akadémiai felszólalása 1860. április 2-án elmondott levelező tagi székfoglaló előadása, amely *„A Tiszaszabályozás története és nemzetgazdasági fontossága”* címet viselte. Témaválasztását, amely *„tudományos tekintetben is bír annyi érdekel, hogy ezen tisztelt Akadémia becses figyelmét kiérdemlendi”*, azzal is indokolja, hogy felbátorította *„más akadémiák példája, hol minden nagyobb szerű munkálatok, melyek hónuk terén fogatosítatnak, éber figyelemmel kísértetnek, s a tudomány számára nyert tapasztalatok feljegyeztetnek”*. A Tisza-szabályozás, folytatja Lónyay, *„megmutatta, hogy műtani kivitelte illetőleg is vannak hazai tehetségeink, melyek bármely nagyszerű vízi vállalattal mérkőzhető vállalatot tervezni, s következetesen kivinni tudnak. Fontos tapasztalatokkal gazdagítja a vízépítészeti tudományt. Végre nemzetgazdasági tekintetben e hazának (...) egy kis királysággal felérő tért mentett és mentend meg, és adand át a nemzeti földművelési iparnak, hogy az idővel a nemzeti készítés és jobblét hathatós tényezőjévé válják.”*

Vizeink ügye és a természeti környezetbe „nemzeti jobblétet” hozni szándékozó beavatkozások tudományos vizsgálata ma is egyik legfontosabb törekvésünk. Erről tanúskodik víztudományi programunk, számos fellépésünk és a rövidesen meghirdetésre kerülő „Fenntartható fejlődés és technológia” nemzeti programunk is.

Lónyay elnöksége idején és szorgalmazására született meg a *Vázlatok a Magyar Tudományos Akadémia félszázados történetéből 1831–1881* című kötet, amelyben az egyes osztályok a hozzájuk tartozó „tudományszakoknak hazánkban újabbkori fejlődését és történetét ismertetik, feltüntetve különösen az Akadémia hatását, hogy az Akadémia elnöke az ünnepélyes közülést megnyitó beszédében adja elő azon főbb eredményeket, melyeket az Akadémia munkássága az egyes tudományszakok körében felmutathat”.

E mű méltó jelenkori párdarabja Akadémiánk és tudományos osztályaink többéves együttes erőfeszítésének eredménye, az idén közreadott *A magyar tudományos kutatás kiemelkedő eredményei a rendszerváltozástól napjainkig* című, nagy ívű összefoglaló, amely bemutatja és összegzi a magyar tudomány elmúlt három évtizedét, amire Lónyayék vállalkozása óta nem volt példa.

Lónyay sok időt szánt Széchenyi István szellemi hagyatékának rendezésére. Széles körű adakozási mozgalmat szervezve elérte, hogy a Magyar Tudományos Akadémia 20 000 forintért megvásárolja Széchenyi István teljes kéziratos hagyatékát Tasner Antalnak, a Magyar Tudós Társaság levelező tagjának, Széchenyi volt titkárának örökösaitől. A kéziratos hagyaték 1877-ben került a Magyar Tudományos Akadémiához.

Nekünk is fontos törekvésünk, hogy az Akadémiához kerüljenek szellemi nagyjaink hagyatékai, hogy megvédjük, és az őket megillető megbecsülés mellett kutathatóvá és elérhetővé tegyük őket. Folyamatosan igyekszünk gyarapítani Művészeti Gyűjteményünket is, amelyet a kétszáz éves évforduló kapcsán szeretnénk jobban megismertetni a széles nyilvánossággal.

Lónyay Menyhért Csengery Antal alelnökkel szorosán együttműködve óriási szerepet vállalt az Akadémia pénzügyeinek helyrehozatalában is.

Magángazdálkodói, pénzügyi és pénzügy-minisztériumi szervezői tapasztalatait mozgósítva rendezte a Magyar Tudományos Akadémia anyagi helyzetét, ami elnöksége alatt igen jelentős mértékben javult is. Az MTA vagyonkezelésébe bevonta a Magyar Földhitelintézetet, aminek eredményeképpen az Akadémia tiszta vagyona 1883 végén meghaladta a kétmillió forintot.

Utódaként én is egyik legfontosabb feladatomban tartom Akadémiánk biztos és rendezett gazdálkodását. Lónyay elnöksége óta az Akadémia számos közfeladatot vállalt, amelyek ellátásához rendszeresen részesül a közpénzekből költségvetési támogatás révén. Jelentős saját vagyona is van, csodálatos könyvtára, művészeti gyűjteménye, nemzeti szimbólummá vált székháza és további műemlék ingatlanai, nem feledve korábbi kutatóhálózatának, a mai Eötvös Loránd Kutatási Hálózatnak az ingyenes használatában álló ingatlanjait. Az elmúlt évben példátlan mértékben sikerült növelni az Akadémia költségvetési részesedését, de még nagyon sok feladatunk van, hogy helyzetünk olyan rendezett és stabil legyen, mint amelyet Lónyay elnöksége alatt sikerült az Akadémiának elérnie. A kormánnyal közös vállalkásunk a Székház felújítása, aminek egy jelentős részét a 200 éves jubileum alkalmából szeretnénk elvégezni.

Zárásképp engedjék meg, hogy Lónyay Menyhért székfoglalójából idézzek egy ma is érvényes gondolatot: *„Még ugyan tetemes munka, nagy pénzbeli áldozat, állhatatos kitartás fog számos éveken keresztül megkívántatni, míg végeredményhez jutandunk. Azonban célzott fogunk érni, mert mindinkább áthatja nemzetünket Széchenyinknek már idézett eme mondata: »kézfogás, vállvetés és bölcsesség által nincs oly szövevényes körülmény és viszony, mely közt üdülni ne lehetne«.*”

Köszönöm, hogy meghallgattak!